

ANTIKVARISK DOKUMENTASJON

Gamle tinghus

Rådstuplassen 8

Innhold

1 Innledning.....	2
2 Sammendrag	4
3 Vernestatus - sentrale begreper.....	5
4 Områdets historie og områdebeskrivelse	6
5 Bygningen	8
5.1 Realia	9
5.2 Bygningshistorie	9
5.3 Bygningsbeskrivelse.....	10
5.3.1 Konstruksjon.....	10
5.3.2 Fasader	11
5.3.3 Interiør/planløsning.....	14
5.3.4 Uteområde	21
6 Verneverdier og anbefalinger.....	22
7 Kilder.....	23

1 Innledning

Historisk har offentlige byggeri ofte vært påkostet og prestisjetungt, kjennetegnet ved solide og varige materialer og høy arkitektonisk kvalitet. Tidligere privateide bygninger, også disse av svært høy kvalitet, har av ulike årsaker kommet i offentlig eie. Slik har kvalitet og historie sammen ført til at Bergen kommune nå eier en rekke bygninger med høy kulturhistorisk verdi.

Bergen kommune, ved Etat for bygg og eiendom, har satt i gang et omfattende arbeid for å få oversikt over vedlikeholdsbehovet og tilstanden på de kommunale bygningene, og iverksetter tiltak med sikte på å oppnå et alminnelig vedlikeholds nivå for alle eiendommene. For de verneverdige bygningene er dette også i tråd med nasjonale målsettinger for kulturminneforvaltningen. Et godt vedlikeholds nivå sikrer bevaringsverdier og fører samtidig til reduksjon i behovet for omfattende reparasjonstiltak. Dette betyr også at originalmaterialer og bygningsdeler i større grad kan bevares, fremfor å skiftes ut, og er derfor et godt kulturminnevern.

Våren 2015 har Byantikvaren dokumentert 32 kommunale bygninger med kulturhistorisk verdi. Bygningene har ulikt formelt vern. Dette skyldes flere forhold. De dokumenterte bygningene er likevel alle definert som verneverdige bygninger av Byantikvaren og bør forvaltes som det. Bygningene er i kategoriene barnehager, kulturbygg og administrasjonsbygg. Listen dekker ikke alle de kommunalt eide bygningene i disse kategoriene. Noen bygninger og bygningskompleks er nylig istandsatt, eller er under istandsetting, og faller derfor utenfor dette kartleggingsprosjektet. I samråd med Byantikvaren, har Etat for bygg og eiendom valgt ut bygningene med verneverdi innenfor de tre kategoriene og gitt Byantikvaren i oppdrag å lage enkle kulturhistoriske rapporter for disse. Rapportene inngår i eiendomsdatabasen for kommunale bygninger og som bakgrunnsmateriale for tilstandskartlegging av disse bygningene. Den bygg- og branntekniske tilstandskartleggingen er utført av eksterne konsulenter på oppdrag, med utgangspunkt i standard for tilstandskartlegging av verneverdige og fredete bygninger, og har gått parallelt med dokumentasjonsarbeidet. Innenfor tilgjengelig kapasitet og anledning, har Byantikvaren deltatt på en rekke av tilstandskartleggingene for å kunne bistå med informasjon og konkrete kulturminnefaglige råd vedrørende anbefaling av tiltak for brannsikring og vedlikehold.

Eiendommene representerer en bygningskatt for fellesskapet og viser hele spennet mellom internasjonale ikon og mer anonyme og tidstypiske bygninger, alle uttrykk for idealer og strømninger i sin samtid. I dokumentasjonsarbeidet Byantikvaren her har gjort for et stort antall bygninger, har det ikke vært mulig med grundige analyser eller kildesøk. Bestillingen har vært enkle rapporter som kan danne et bilde av de kulturhistoriske verdiene knyttet til den enkelte

bygningen, som et «føre var» ved planlegging og gjennomføring av tiltak. De kulturhistoriske rapportene er derfor ikke uttømmende for de enkelte bygningene, men baseres på tilgjengelige digitaliserte kilder, egne arkiver, litteratur, fagkunnskap og faglige vurderinger. Det er ikke gjort fysiske arkivøk i offentlige arkiv, og heller ikke bygningsarkeologiske undersøkelser. Det må derfor tas høyde for eventuelle feilkilder. En grundigere analyse kan være nødvendig dersom det skal gjøres mer omfattende tiltak på enkeltbygninger. Gjennom arbeidet har Byantikvaren fått god kjennskap til de enkelte bygningene. Rapportene gir noen overordnede anbefalinger og råd for hvordan de kulturhistoriske verdiene best kan ivaretas i hver enkelt bygning. Uten at konkrete tiltak er planlagt, er det likevel vanskelig å gi noe annet enn mer generelle anbefalinger basert på verneverdiene som beskrives. Vi vil derfor understreke at Byantikvaren gjerne bistår med råd når konkrete tiltak skal gjennomføres, slik at man sammen kan finne gode løsninger for både bruk, drift og vern. Vi vil i denne anledning også peke på Riksantikvarens veiledere som nyttige kilder til informasjon av mer bygningsteknisk karakter. (Se <http://www.ra.no/Veiledning>).

Følgende 32 bygninger er inkludert i dette dokumentasjonsprosjektet:

Barnehager	Administrasjonsbygg	Kulturbygg
Kalfarveien barnehage	Kommunehuset i Arna	Barnas Kulturhus
Kalmargaten barnehage	Kommunehuset i Eidsvåg	Ungdommens Hus
Nordnes bydelshus-Klosteret bhg	Kommunehuset på Nesttun	Danckert Krohn seniorsenter
Rosetårnet barnehage	Neumannsgt 1	Lysverksbygget (KODE 4)
Sletten barnehage	Strømgaten 10	Rasmus Meyers samlinger (KODE 3)
Indre Arna familiebarnehage	Hagerupsgården	Gamle Norges Bank
Laksevåg barnehage	Gamle Brannstasjon	Latinskolen
Årstad Brannstasjon barnehage	Gamle Bergen Kretsfengsel	Schøtstuene
	Det gamle rådhus	Siljustøl
	Magistratbygningen	Troldhaugen
	Bergen rådhus	Landås hovedgård
	Manufakturhuset	
	Gamle Tinghus	

En god bruk hvor kulturminneverdiene legger premisser, er også et godt langsiktig vern av bygningene. På den annen side, vil også de kulturhistoriske verdiene i bygningene gi kvaliteter til den daglige bruken.

Rapportenes oppbygning er lik og basert på våre erfaringer med tidligere kulturhistoriske rapporter. Innledningsvis har de et sammendrag av rapporten, samt definisjon av sentrale fagbegreper. Dernest følger en kort områdebeskrivelse for å sette bygningene inn i en fysisk kontekst, før selve bygningen beskrives og settes i kulturhistorisk sammenheng. Rapportene avsluttes med en vurdering av verneverdier, faglige anbefalinger og kildeangivelser, samt eventuelt kartmateriale. Hvor omfattende de enkelte delene i rapportene er, vil avhenge av kildetilfang og betydning for forståelsen av den kulturhistoriske bygningen. En del fotomateriale er tatt med i rapportene som illustrasjoner. Vi har også et mer omfattende fotomateriale som vil gjøres tilgjengelig for Etat for bygg og eiendom.

Byantikvaren takker for oppdraget og ser frem til videre godt samarbeid i forvaltningen av disse bygningsskattene.

2 Sammendrag

Det gamle tinghus er reist i 1865 og har svært høy antikvarisk verdi, både som enkeltobjekt og som del av bygningsmiljøet i Rådhuskvartalet.

Bygningen er én av svært få bevarte bygninger i nyromansk stil i Bergen, og har høy arkitekturhistorisk og arkitektonisk verdi som et godt bevart eksempel på en større, offentlig bygning i denne stilretningen. Bygningen er sjelden og har høy grad av autentisitet i fasader og konstruksjon, og har også bevart mye av originalt fastinventar som listverk og dører, noe som forsterker disse verdiene. Videre har bygningen kultur-/rettshistorisk verdi som et formålsbygd rettslokale bygget med foranledning i fengselsloven av 1857.

Bygningen inngår i Rådhuskvartalet og har høy miljøverdi del av Bergens historiske administrasjons- og justisentrum. Sammen med øvrige bygninger utgjør Tinghuset en 450-års lang tradisjon som byens administrasjons- og strafferettslige sentrum. Kvartalet består stort sett av fredede eller fredningsverdige bygninger. Fylkeskonservator varslet oppstart av fredning for bygningen i 1991. Ny oppstart av fredningen ble meldt i 2002. Høy autentisitet er en viktig årsak til at fredningssak ble reist, og bygningen er sårbar for tiltak og endringer. Hordaland fylkeskommune avsluttet fredningssaken 26. juni 2015 (se vedlegg bak i rapporten).

3 Vernestatus - sentrale begreper

Verneverdig: At en bygning er verneverdig betyr at den er verdt å verne/bevaringsverdig/verdt å ta vare på fordi det har kulturhistorisk, arkitektonisk eller en annen type verdi. At bygningen er verneverdig innebærer likevel ikke at den har en juridisk vernestatus.

Vernet: Når en bygning er vernet, har den en formell, juridisk vernestatus og kan ikke uten videre rives eller endres. En vernet bygning kan enten være regulert til spesialområde bevaring/hensynssone i en kommunal reguleringsplan eller fredet etter kulturminneloven (se dette). Noen bruker vern/vernet bare om det reguleringsmessige vernet og ikke om fredning, men "vernet" er egentlig en samlebetegnelse.

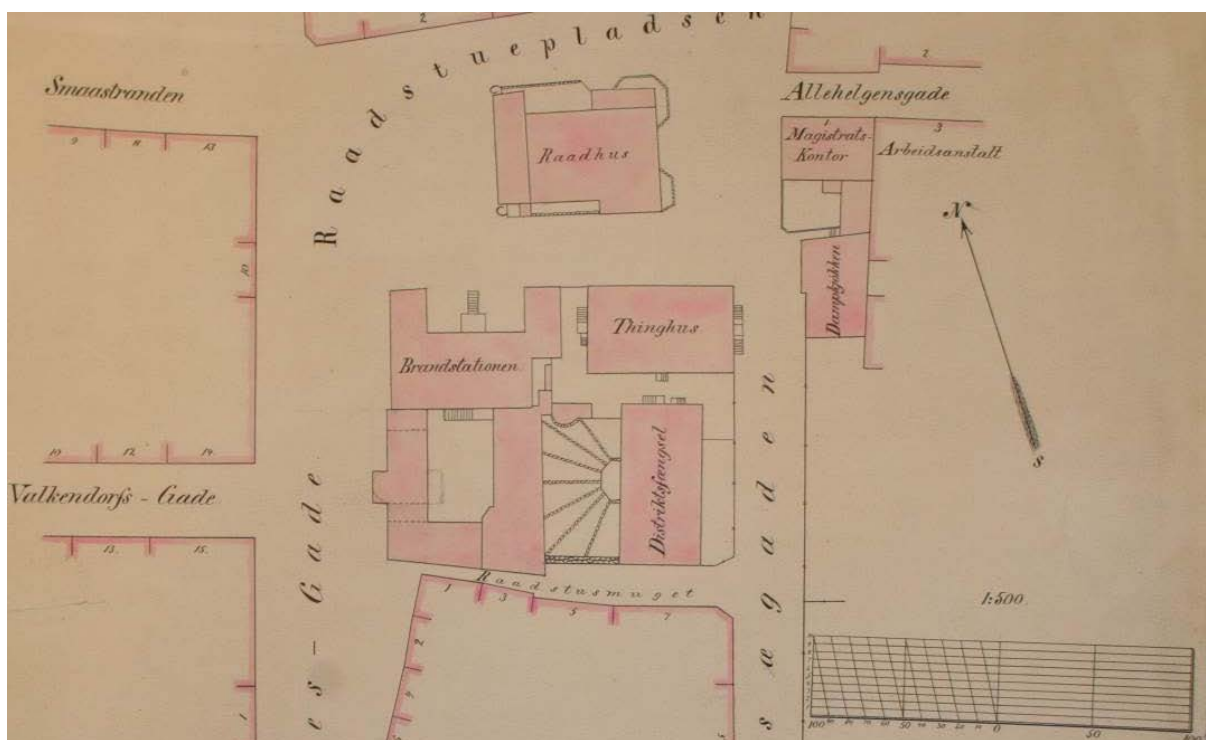
Fredet: Ordene fredet og vernet brukes ofte om hverandre, men fredet brukes oftest om – og bør forbeholdes for - kulturminner som er fredet etter kulturminnevernets egen særlov, kulturminneloven. Ordet brukes slik i dette dokumentasjonsprosjektet. Kulturminner kan være automatisk fredet i kraft av sin alder ("fornminner" fra før 1537, stående bygninger fra før 1650 samt sunkne skip og samiske kulturminner som er eldre enn 100 år). Yngre kulturminner kan vedtaksfredes av Riksantikvaren. Dette krever en høringsprosess og et vedtak. Hvis et kulturminne av nasjonal verdi er truet, kan Riksantikvaren eller fylkeskommunen gå til midlertidig fredning mens fredningssaken utarbeides.

SEFRAK: SEFRAK er et nasjonalt bygningsregister. Registeret skulle inneholde alle bygninger i Norge bygd før 1900. Mange steder er bygningene også evaluert med tanke på verneverdi. Registeret ble hovedsakelig utarbeidet mellom 1970- og 1990-tallet, men det ble aldri komplett, og noen steder pågår fremdeles registreringer. Navnet SEFRAK er en forkortelse for Sekretariatet for registrering av faste kulturminner i Norge, som er det organet som startet arbeidet med registreringen.

4 Områdets historie og områdebeskrivelse

Helt siden byens råd i 1560-årene tok i bruk Christoffer Valkendorfs privatbolig til rådhus, har det ligget offentlige institusjoner i dette området. Det er her tale om et svært gammelt og velbevart administrasjons- og justissentrum, og bygningene i området består for en stor del av fredete og fredningsverdige bygninger.

I 1558 besørget Christoffer Valkendorf at byens torg ble flyttet til Vågsbunnen fra Nedre Korskirkeallmenning, der det var blitt anlagt så sent som i 1470. Samtidig fikk han anlagt en "steinbro" over Vågsbunnens indre del, slik at trafikkavviklingen ble betraktelig forbedret. Til dette arbeidet ble det blant annet benyttet stein fra Allehelgenskirken ruin like ved. Sammen med byggingen av hans privatbolig, og det administrative sentrum som fra 1560-årene ble etablert på Rådhusplassen (nå Rådstuplassen), må dette sees som ledd i en bevisst byutviklingspolitikk. Plassen rundt rådhuset ble trolig steinlagt i 1555, noe som har vært med på å understreke plassens karakter som et offentlig byrom. Etter at Allehelgenskirken var falt i ruin ble kjelleren brukt som fangehull, noe som blant annet fremkommer på Scholeus-sticket fra ca 1580. Senere ble det som i dag kjennes som Magistratbygningen bygget her, på ruinene etter Allehelgenskirken. Deler av kirkens murverk finnes stadig i Magistratbygningen.

Figur 1. Situasjonsplan for Rådhuskvartalet i 1887 (Kilde: Bergen byarkiv).

Mellom Rådhuset og Hagerupsgården stod en såkalt "kake", en stolpe med samme funksjon som en gapestokk. Her ble lovbrøyttere lenket fast for offentlig pisking (kakstrykning). Etter en større

brann i 1582 ble det anlagt allmenning fra Torget til Rådhuset, etter en omfattende reguleringsplan utarbeidet under ledelse av slottsherre Hans Lindenov. Allmenningen ble kalt Rådstuealmenning, i dag Vågsallmenning. Det er ikke kjent om det på denne tiden fantes et smug fra Torget til Strandsiden, eller om man måtte gå via Rådhusplassen. Korskirkeallmenningen var da etablert og fungerte som kommunikasjonsåre fra Bryggesiden til Torget.

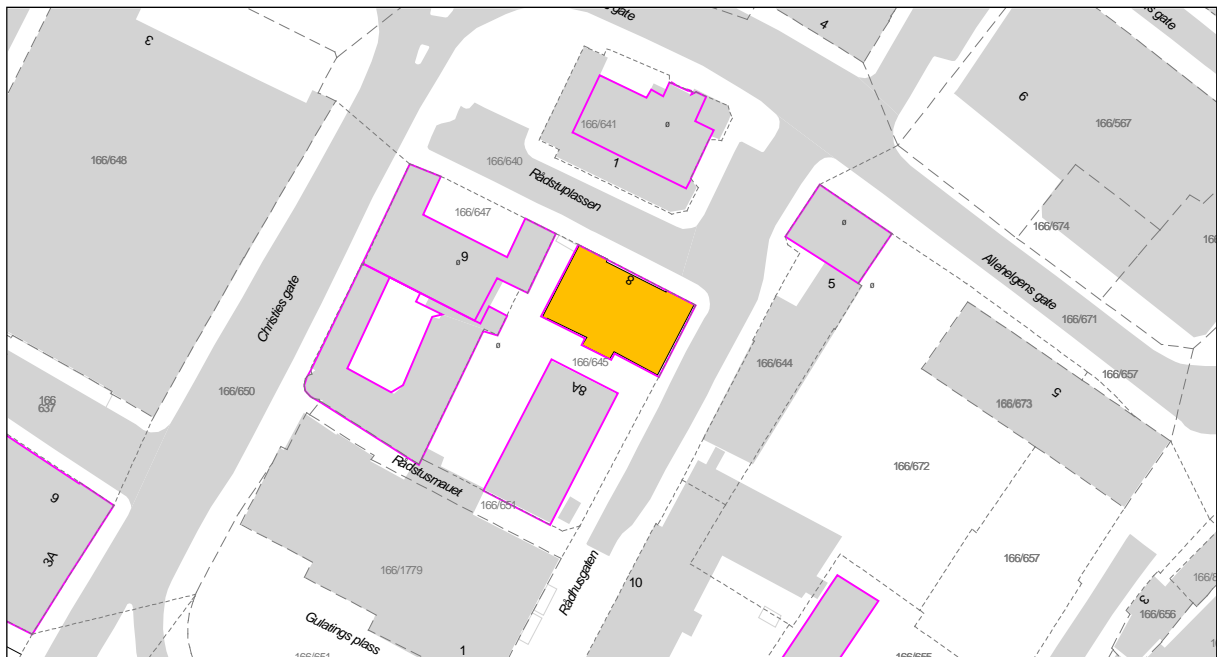
Da det i 1660-årene ble anlagt en skikkelig ferdselsåre mellom Torget og Strandsiden, ble Rådhusplassen liggende nærmest i en bakevje, og plassen spilte neppe den rolle som naturlig samlingssted man hadde håpet på. Til dette kommer at både Domkirken og Torget lå for langt unna, ikke som etter kontinentalt mønster, - og slik det hadde vært på Breidaallmenning (Nikolaikirkealmenning), med markeds plass, kirke/katedral og byadministrasjon. Etter en brann i Vågsbunnen i 1623 ble garverivirksomheten tilvist til området nord for Lille Lungegårdsvann. Isaac van Geelkercks bykart fra 1646 antyder en mulig bebyggelsesstruktur her, mellom dagens hovedbrannstasjon og Kaigaten. På et kart fra like etter 1682, trolig tegnet av Anthony Coucheron, vises det tydelig at det var en bebyggelsesstruktur her.

Reguleringsplanen fra 1855, som omfatter store deler av sentrum, medførte også endringer i gatenettet i dette området. Planen var drastisk og hadde etter datidens planidéer en moderne kvartalsstruktur som ideal. De eksisterende gateløp ble beholdt, men rettet ut og forlenget for å tilpasses den nye bystrukturen man ønsket. Resultatet ble at Christiesgate fikk dagens utforming med utgangspunkt i den nordre enden som var et gammelt gateløp. Planen innbefattet også en utvidelse og retting av Muségaten (nå Rådhusgaten) da bebyggelsen på vestsiden brant i 1855. Peter Motzfeldts gate og Kaigaten inngikk i 1855-planen, men ble først realisert flere år senere. De ubebygde plassene og kommunikasjonslinjene forteller om viktige deler av den historiske utviklingen i området. Samlet sett er dette viktige byområdet et kulturminnemiljø av nasjonal verdi.

5 Bygningen

Figur 2. Flyfoto av rådhuskvartalet. Gamle tinghus er ringet inn med gult.

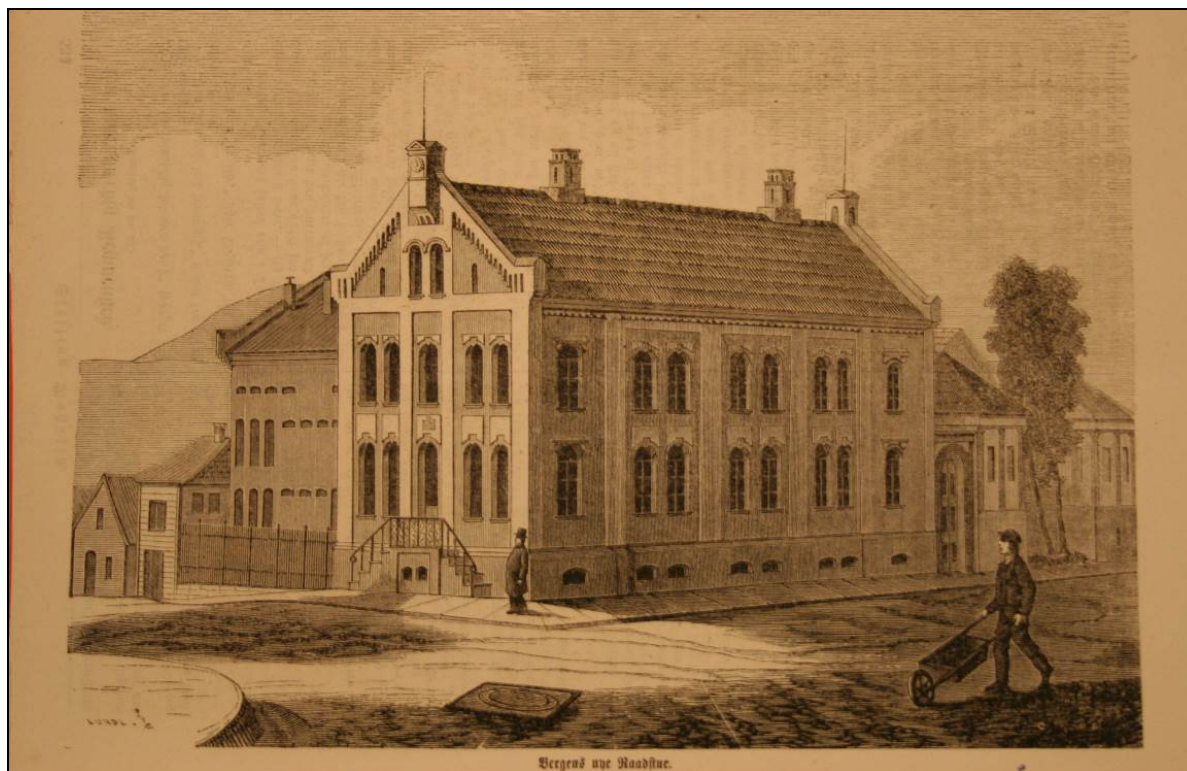
Figur 3. Rådhuskvartalet. Gamle tinghus er markert med gul farge.

5.1 Realia

Byggeår:	1862-65
Adresse:	Rådstuplassen 8
Gnr./Bnr.:	166/645
Bygningsnr.:	13914680
Plan-ID:	KPA planID 60910000, ikrafttrådt: 24.04.2013 KDP Sentrum planID 15780000, ikrafttrådt: 10.12.2001 ReguleringsplanID 6490000, ikrafttrådt: 28.06.1985
SEFRAK-ID:	1201-128-082
Askeladden-ID:	127060-2
Vernestatus:	Fredningssak startet opp 1991, med ny oppstart 2002. Avsluttet i 2015. Rp: Spesialområde bevaring KPA: hensynssone Bevaring kulturmiljø jfr. retningslinje § 27.3.5 Båndlagt etter lov om kulturminner, Båndlegging etter lov om kulturminner, jfr. bestemmelsene § 27.4.3

5.2 Bygningshistorie

Fengselsloven av 1857 påbød oppførelsen av rettslokaler i tilknytning til fengslene i hvert av landets distrikter. Dette var foranledningen til at Tinghuset i Bergen ble bygget som kombinert rettslokale og politikammer i 1862-65. Arkitekt var Frantz Wilhelm Schiertz, som også tegnet Bergen kretsfengsel "vegg i vegg".

Figur 4. Eldre tegning av Gamle tinghus (Kilde: Byantikvarens arkiv).

I kjelleren på Tinghuset ble det anlagt arrestlokale og oppholdsrom for husville. I 1. etasje hadde politiet sine kontorlokaler, og i 2. etasje var det rettslokaler. I perioden 1890 til 1932 disponerte Gulating lagmannsrett 3. etasje. Bygningen fungerte som byens rettslokale frem til 1933, da det nye tinghuset på Tårnplass ble tatt i bruk.

5.3 Bygningsbeskrivelse

5.3.1 Konstruksjon

Bygningen er oppført i to etasjer i tillegg til loft og kjeller, med bærende yttervegger av pusset tegl i bergensk hulmur. Kjellerveggene er en kombinasjon av gråstein og tegl, pusset innvendig og utvendig over bakkenivå. Den bærende takkonstruksjonen består av tresperr med hanebjelker.

Undertaket er utført med sutak tekket med papp. I dag er taket tekket med svart, glasert teglstein av enkelkrummet type. Takopplettene (tilføyd i 1933) er kledd med galvaniserte stålplater på veggene og sinktekket tak. Under vinduene i hovedfasaden er det sålbenker av hugget stein, sannsynligvis granitt. Kjellervinduene har jerngitter og sålbenker av tykk skifer. Mot Hagerupsgården i nord er en murportal med buet åpning og inngang til gårdsrommet.

5.3.2 Fasader

Bygningen er en tidlig bygning i *nyromansk* stil. Nyromansk betyr i arkitekturen en rundbuestil, i Norge vanlig ca. 1840-90, samtidig med nygotikken. Detaljene har forbilde i middelalderens romanske rundbuestil. Nyromansk er en av flere ny-stiler i en arkitekturepoke på 1800-tallet kalt *historismen*, en retning som hentet stilelementer fra flere foregående perioder. Andre eksempler på historisme er nygotikk, nyrenessanse og nybarokk. Stilvalg innenfor historismens ny-stiler var ofte knyttet til byggeoppgave; nyromansk stil var mye brukt i offentlige bygninger som jernbanestasjoner, militære bygninger og basarhaller (Kjøttbasaren) - samt altså i rettslokaler.

Figur 5. Hovedfasaden mot nordøst. Vertikale fasadebånd og rekkene med buede vindu preger uttrykket. Alle vinduene i denne fasaden er originale. De tre takopplettene kom til i 1932/33 (Foto: Byantikvaren 2015).

Tinghusets fasader er glattpusset og preges av rekkene med buede vindu, oppdelingen i felt med vertikale bånd samt de dekorative blindbuefriserne ved gesimsen. Gesimspartier med blindbuefriser er karakteristisk for nyromansk stil. Betoningen av de tre hjørnene i gavltrekanten, slik som de utkragende «ørene» i overgang mellom vegg og tak, var også vanlig. Bygningen har høy kvalitet i håndverk og materialvalg. De karakteristiske vindussprossene i støpejern med ansiktsmasker, senere kalt "Christian Michelsen-masker", er et eksempel i så

måte. Under det halvsirkelformede vinduet i buen er det storrutede empirevindu, mange av dem originale. I nordøstfasaden ser alle opprinnelige vindusglass ut til å være i behold. Alt tyder på at det meste av fasadedetaljer som sålbenker, vindussprosser, dører og monogram også er uforandret. Dette er viktige bygningsdetaljer som forteller om stilhistorie og tradisjonelt håndverk. Murportalen i forlengelsen av nordøstfasaden er rikt utstyrt med ornamenter i tilsvarende utførelse som på selve bygningen, døren har tre dørblad og buet overstykke.

Figur 6. Vindussprosser i støpejern med ansiktsmasker (Foto: Byantikvaren 2015).

Opprinnelig var inngangspartiet på sørøstgavlen, i dag ligger den i motsatt gavlvegg. Den monumentale fasaden mot nordøst gir bygningen tyngde og verdighet, vel egnet for den funksjonen bygningen skulle fylle. Samtidig er den monumentale fasaden med på å understreke plasskarakteren til Rådstuplass. I Illustrert Nyhedsblad nr. 2, 1866 omtales da også bygningen som " ... en af Byens større, anseeligere og mest moderne Bygninger ...". Bakfasaden mot fengselet er gitt en enklere utforming. I dag finnes en svært liten bestand av bygninger i nyromansk stil i Bergen.

Bygningens eksteriør fremstår som nennsomt vedlikeholdt og med høy grad av autentisitet. Av nevneverdige endringer på fasadene har en opprinnelig trapp i sørøstgavlen blitt fjernet (ukjent når). Takopplettene kom til i 1932/33, samme år som forbindelsesgangen og -trappen mellom fengselet og tinghuset ble satt opp.

Figur 7. Bygningen sett fra sør. De dekorative blindbuefrisen oppunder taket er typisk for bygninger i romansk stil. Bygningen regnes som den første i nyromansk stil i Bergen (Foto: Byantikvaren 2015).

Figur 8. Nyromansk er en rundbuestil, og kommer til uttrykk blant annet i de buede vinduene (Foto: Byantikvaren 2015).

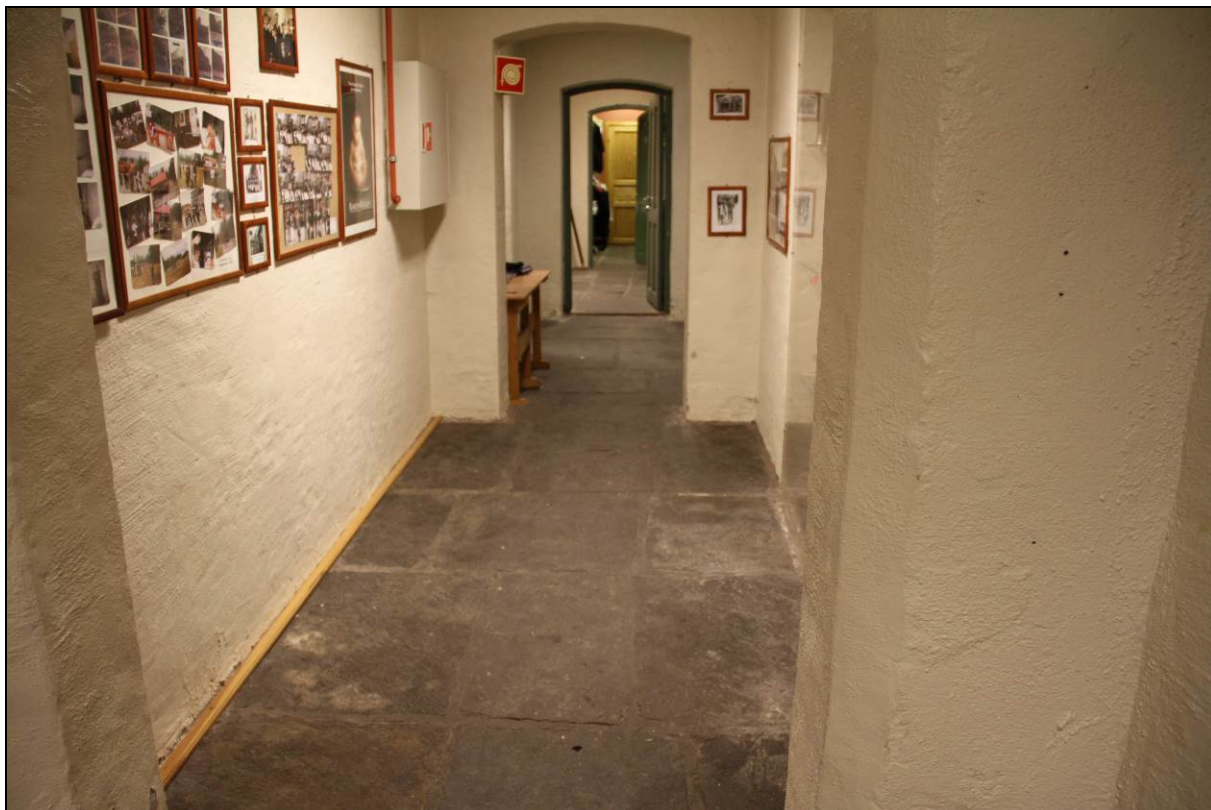
Figur 9. Bakfasaden inn mot fengselsbygningen i sørvest har en enklere, ikke-monumental utforming. Forbindelsestrappen over til fengselet er fra 1932/33 (Foto: Byantikvaren 2015).

5.3.3 Interiør/planløsning

Det er bevart forholdsvis mye historisk listverk, brystningspaneler og mange gamle dører i bygningen. Også opprinnelig rominndeling er mange steder lesbar, til tross for mange lettvegger. Disse kan gå midt over en gammel døråpning, som likevel har sin profilerte innramming intakt. For opplysninger om opprinnelige og eldre planløsninger kan vi støtte oss til arkitekt Schiertz' originaltegninger samt oppmålingstegninger av Egill Reimers fra 1900.

Kjeller:

I dag er kjelleren delt inn i rom av murer i pusset utførelse og med svakt buede døråpninger. En lang sentralgang med buede åpninger på linje etter hverandre i muren går gjennom kjelleren på langs, med rom til høyre og venstre. I noen av åpningene er det fyllingsdører og gamle dørkarmer. Ytterveggene er tykke med dype og bratt skrådde vindusbenker forsterket med hele skiferheller av solide dimensjoner. På gulvet ligger skiferheller i støp. På Schiertz' originaltegning er planen temmelig lik, og kjelleren er innredet med nattarrest, sykestue, obduksjonsrom, to oppbevaringsrom og tre andre rom, foruten gang og areal for vaktmesteren. Hvorvidt alt dette kom til utførelse er uvisst. Egill Reimers' oppmålingstegninger fra år 1900 omfatter ikke kjelleren, og gir derfor ikke noe holdepunkt for sammenligning.

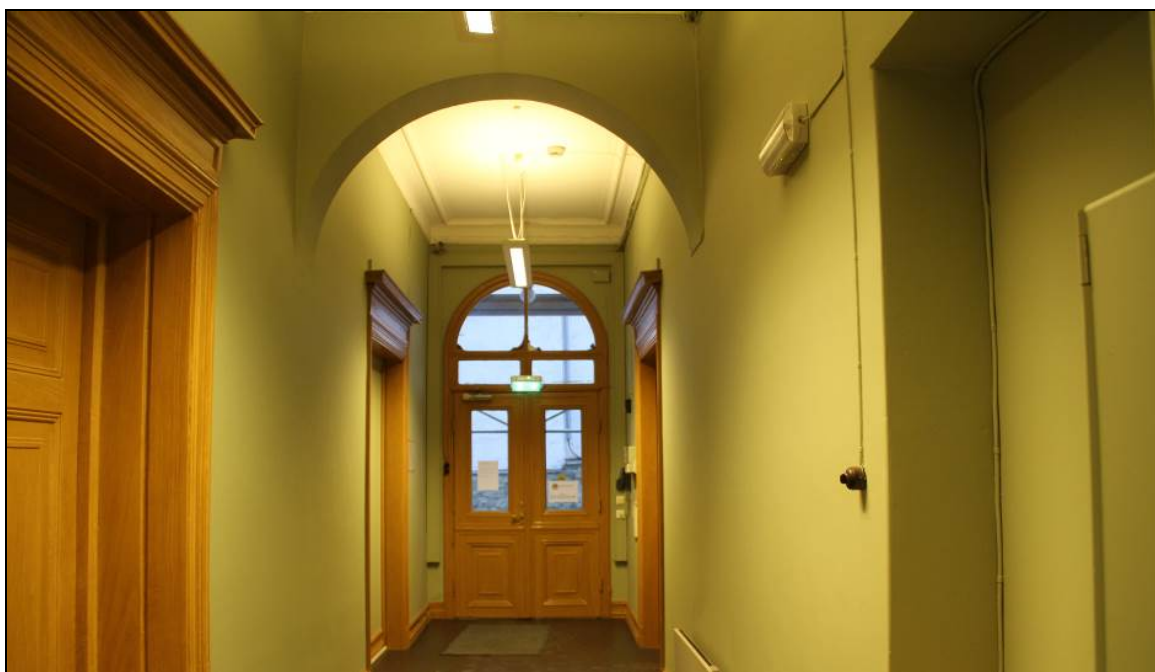

Figur 10. Fra kjelleren. Sentralgang med buede åpning på linje etter hverandre i muren, med rom til høyre og venstre (Foto: Byantikvaren 2015).

Figur 11. Dype og bratte vindusbenker forsterket med solide skiferheller i kjelleren (Foto: Byantikvaren 2015).

Første etasje: Denne er i dag delt opp i kontorer som ligger rundt en korsplan med gang i lengderetningen og sentralt plassert U-trapp med repos. Himlingen er senket i mange av rommene. Rominndelingen er i dag for en stor del utført ved lettvegger, men historisk listverk, profilerte brystningspaneler og mange gamle fyllingsdører er bevart. Døroverstykkene har særlig høyreiste profiler. Trappen har dreid spilerekkverk og dekorative profiler på opptrinn. Opprinnelig planløsning er også godt bevart og lesbar bak lettveggene.

Figur 12. Mot ytterdøren i første etasje (Foto: Byantikvaren 2015).

På Schierts' tegning er det åtte ulike rom gruppert rundt en korsgang. Her var kontor for politimester, politifullmektig, politiadjutanten og politikammer, foruten rom for politiretten, vitner og arkiv samt et rom avsatt for hittegods. På Reimers' tegninger er nordre del av midtgangen på tvers av bygningens lengderetning fjernet, sammen med lokalet for politiretten. Isteden er det innredet et større etterforskningskontor og et venteværelse i disse arealene. Samtidig er arkivet og hittegodskontoret omgjort til venteværelse. Det ser også ut til at trappen er noe omarbeidet, fra en halv vindeltrapp til repos-trapp.

Figur 13. Repostrapp er plassert midt i bygningen. Denne ser ut til å ha blitt omarbeidet på et tidspunkt (Foto: Byantikvaren 2015).

Andre etasje: I dag er det hovedsakelig kontorer her.

Schiertz tegninger viser lokaler for Byting og rettslokale, kontor for dommer og sakførere og et mindre rom for vitner. I 1900 er nordre del av den tversgående midtgangen og det tidligere rettslokalet omgjort til et større venteværelse og et dommer-værelse. Vestre del av langsgående midtgang, vitnerom og et mindre rom har blitt omgjort til Amtstingstue. Også her ser det ut til at trappen er endret til en repos-trapp.

Figur 14. Gamle trådglassvindu i trapperommet (Foto: Byantikvaren 2015).

Figur 15. Fra rommet som historisk har vært Byting-salen (Foto: Byantikvaren 2015).

Figur 16. På tross av nyere tilføyelser og endret rominndeling, er dørene med sin rike profilering og omramming i høy grad bevart (Foto: Byantikvaren 2015).

Figur 17. Morsom detalj: Dør i annen etasje med smale, innfelte glasspalter som må ha vært ment for observasjon/overvåking. Profilerte brystningspaneler på sidene (Foto: Byantikvaren 2015).

Loft: På loftet har Schiertz en stor åpen hall der trappen kommer opp. Ut mot alle fire hjørner er det plassert kammers, og midt på hver gavl er det innredet et værelse. Ut mot nordre yttervegg er det lagt to "pakrum". Det har ikke lyktes å finne oppmålingstegninger av loftet fra 1900-tegningene. I dag har loftet gjennomgående moderne overflater.

Oppsummering

Interiørene har i dag senket himling og en del nyere lettvegger og dører, samt en god del nye overflater. Den opprinnelige rominndelingen eksisterer delvis, eller er stadig lesbar, til tross for lettveggene.

lettvegger. Den opprinnelige rominndelingen er likevel stadig lesbar og kan i hovedsak relativt lett tilbakeføres. Mye opprinnelig er bevart, som bærende vegger og dør- og vindusåpninger. En god del bygningsdetaljer er også bevart. Dette gjelder både brystningspaneler, fyllingsdører og listverk i første og andre etasje. En morsom detalj er en dør i annen etasje med smale, innfelte glass-spalter som må ha vært ment for observasjon/overvåkning. Også hovedtrappen sentralt plassert i bygningen er av eldre dato og med fine detaljer, men er muligens ikke opprinnelig. Eldre tegningsmaterieell kan tyde på at det har vært en annen trapp opprinnelig, men dokumentene i arkivmaterialet underbygger ikke dette.

Etter at bygningen gikk ut av bruk som tinghus og politistasjon, har den vært brukt til kommunale kontorer, blant annet for Brannvesenet. Dette har medført en del interiørmessige endringer, med oppsetting av lettvegger og en del nyere dører.

Arkitekt Schiertz' prosjekt og tidlige endringer

På det opprinnelige tegningsmaterialet til Schiertz er det inntegnet dobbeltrapper sentralt plassert både på langfasaden mot nord og gavlfasaden mot øst. Fra historisk fotodokumentasjon og Egill Reimers oppmålingstegninger fra 1900, vet vi at trappen på gavlfasaden eksisterte. Hvorvidt trappen på langfasaden noensinne ble realisert er uvisst. Etter branntakstprotokoller å dømme, kan det se ut til at det alt før 1890 har blitt foretatt noen endringer.

Senere endringer (1900-tallet)

En rekke endringer er blitt utført på 1900-tallet. I 1931 ble det anlagt nytt vaskeri for Bergen kretsfengsel i kjelleren. I 1932/33 ble det foretatt innredningsarbeider i loftsetasjen til vaktmesterbolig, da det også ble bygget karnapper på taket. Tre karnapper ble anlagt mot nord-øst og to mot sør-vest. Samtidig ble det montert forbindelsesgang og -trapp (rømningsvei) mellom Tinghuset og Fengselet. I 1938 ble det foretatt en kontorutvidelse, men hva dette bestod

i er ukjent. I 1950 var det en brann på loftet. I 1951 og 1954 ble det foretatt ominnredning i første etasje.

Dagens tilstand Rundt år 2000 ble det foretatt en omfattende utvendig oppussing på bygningen, under faglig veiledning fra Byantikvaren. Utvendig puss ble utbedret og malt med maling basert på tidligere farger, og vinduer og dører ble restaurert og reparert.

Samtidig ble skadet sutak reparert, og taket ble tekket med hollandsk glasert tegl av enkelkrummet type. Det ble utført blikkenslagerarbeider for reparasjon av beslag på gavlgesimser, plattlodd og platekledning på karnapper, samt utskifting av takrenner og nedløp. Også den utvendige ståltrappen og gangbroen over til fengselet ble kalkblåst og overflatebehandlet. I 2014-2015 er fasadene og deler av interiøret (ganger og trapperom) rehabilitert igjen. Opprinnelig ådring på trapp og dører er reetablert. Bygningen er i dag i bruk som kontorer av kommunen, blant annet IT-avdelingen.

5.3.4 Uteområde

Rådstuplass foran bygningens hovedfasade mot nordøst er i dag i bruk som biloppstillingsplass, noe som svekker plasskarakteren av et offentlig byrom, noe en slik fasade gir potensiale for. Gårdsrommet mellom tinghus og fengsel i sørvest og nordvest har en mindre representativ karakter, men likevel historiske kvaliteter. Rundt bygningen varierer dekket mellom brostein og asfalt.

6 Verneverdier og anbefalinger

Det gamle tinghus har svært høy antikvarisk verdi, både som enkeltobjekt og som del av bygningsmiljøet i Rådhuskvartalet. Bygningen regnes å ha nasjonal kulturminneverdi.

Bygningen er én av svært få bevarte bygninger i nyromansk stil i Bergen, og har høy arkitekturhistorisk og arkitektonisk verdi som et godt bevart eksempel på en større, offentlig bygning i denne stilretningen. Bygningen er sjelden og har høy grad av autenticitet i fasader og konstruksjon, og har også bevart mye av originalt fastinventar som listverk og dører, noe som forsterker disse verdiene.

Videre har bygningen kultur-/rettshistorisk verdi som et formålsbygd rettslokale bygget med foranledning i fengselsloven av 1857. Bygningen representerer en viktig fase i norsk retts- og fengselshistorie, som gjenspeiles blant annet i hvordan bygningen er utformet planmessig og plassert i tilknytning til fengselet. Fengselsbygningen og tinghuset belyser hverandres rolle og funksjon gjensidig.

Bygningen inngår i Rådhuskvartalet og har høy miljøverdi som del av Bergens historiske administrasjons- og justisentrum. Sammen med øvrige bygninger utgjør Tinghuset en 450-års lang tradisjon som byens administrasjons- og strafferettslige sentrum. Kvartalet består stort sett av fredede eller fredningsverdige bygninger.

Anbefalinger

Bygningen skal bevares med hovedform, fasader og detaljering. Bygningen er sårbar for endringer i konstruksjon, fasader og interiør, både med hensyn til uttrykk og originale bygningsdeler. Alle tiltak bør vurderes nøye opp mot verneverdi og autenticitet. Originale bygningsdetaljer, som for eksempel vinduer, dører og historisk listverk er viktige elementer som forteller om stilhistorie og tradisjonelt håndverk, og må holdes ved like og bevares. Listen er ikke uttømmende. Ødelagte bygningsdeler skal erstattes av tilsvarende deler med hensyn til material og utførelse. Også bygningens interiør skal bevares.

Høy autenticitet er en viktig årsak til at en fredningssak ble reist i 1991, og bygningen er sårbar for tiltak og endringer. Fredningssaken ble avsluttet i 2015 (vedlegg) slik at bygningens formelle vern nå er gjennom Plan- og bygningsloven. At det har vært oppstart av en fredningssak er et signal om at det her er tale om nasjonale kulturminneverdier. Bygningen må derfor forvaltes med det som utgangspunkt, og i dialog med Byantikvaren.

Dersom det skal foretas endringer eller rehabiliteringer, ber vi om at Byantikvaren kontaktes for å diskutere forslaget.

Bygningen ligger innenfor fredet bygrunn- Middelalderbyen Bergen (Id.:89049)¹:

Jfr. Kommuneplanens bestemmelse pkt. 27.4.3 Båndlegging etter lov om kulturminner, er det meldeplikt til Riksantikvaren, jamfør Kulturminneloven. Innenfor fredet bygrunn kreves det særskilt tillatelse fra riksantikvaren for følgende tiltak:

- Inngrep i bakken (for eksempel graving eller treplanting)
- Tiltak som kan endre grunnvannsnivået
- Tiltak som kan virke skjemmende på middelalderbygg eller automatisk fredete kulturminner
- Endringer i den middelalderske gatestruktur eller sperring av siktlinjer mot sjøen

7 Kilder

- Fredningsdokumentasjon. Det gamle tinghus. Byantikvaren 2007.
- Kulturminnegrunnlag Rådhuskvartalet. Byantikvaren 2002.
- *Askeladden*, Riksantikvarens kulturminnedatabase.
- SEFRAK
- BRA-arkiv
- Bygdebøker, byleksikon
- Historiske kart
- Byantikvarens Kulturminnegrunnlag
- Digitale ressurser, Bergen byleksikon,
- Billedsamlingen UIB, skråfoto, historiske flyfoto,
- Byarkivet, Statsarkivet
- Kommunedelplan for kulturminner 2010-2015. Stavanger kommune 2015.

¹ *Askeladden*, Riksantikvarens kulturminnedatabase.

Bergen kommune
Postboks 7700
5020 BERGEN

Dato: 26.06.2015
Vår ref.: 2015/3848-3
Saksbehandlar: erlhofs
Dykkar ref.:

Rådhuskvartalet, gnr. 166, bnr. 645 og 647, Bergen kommune. Avslutting av fredingssak

Hordaland fylkeskommune kunngjer med dette brevet at fredingssaka for Rådhuskvartalet i Bergen vert avslutta.

Fylkeskommunen varsla den 27. februar 2002 oppstart av fredingssak for den gamle hovudbrannstasjonen, tinghuset og fengslet i Bergen sentrum samt areala mellom desse bygningane, til saman kjent som Rådhuskvartalet. Bakgrunnen var Bergen kommunes planar om å selja kvartalet og den uvissa om framtidig status for området som dette skapte. Fylkeskommunen vurderte kvartalet som eit eineståande historisk miljø med sær lang tradisjon knytt til offentleg forvaltning og rettspleie, og med framstående døme på representativ arkitektur frå 1800-talet. Fylkeskommunen sende 29. september 2009 ut eit fornya oppstartsvarsel. Av kapasitetsmessige grunnar er saka enno ikkje sendt til offentleg høyring.

Planane om sal av kvartalet vart sidan skrinlagde. Bergen kommune står i dag fram som ein eigar med stort omsyn for kvartalet, fullt medviten om dei store kulturhistoriske kvalitetane det har. Her kan det mellom anna visast til istandsetjingsarbeidet i Gamle tinghus og byrådsvedtaket 26. juni 2013 om å utarbeida program for bruk og tilrettelegging av bygningane.

Rådhuskvartalet har etter vår vurdering klar nasjonal verdi som kulturminne. Samstundes er det – som det vert peika på i den nyleg vedtekne nasjonale fredingsstrategien – ikkje alt av nasjonal verdi som skal fredast. Dette heng mellom anna saman med avgrensa kapasitet i kulturminneforvaltninga. Rådhuskvartalet er i dag verna gjennom føresegner i kommunedelplan og reguleringsplan, og det har ein eigar med sær høg kompetanse i forvaltning av kulturhistorisk verdifulle bygningar. Fylkeskommunen føler seg trygg på at kvartalet, så lenge det er i kommunalt eige, vil verta ivareteke på ein framifrå måte. På denne bakgrunnen har fylkeskommunen funne det rett å avslutta arbeidet med freding av Rådhuskvartalet. Samstundes vil me understreka at dette ikkje skal vera til hinder for at det vert reist ny fredingssak ved eit framtidig høve, dersom eigarskifte eller andre omstende skulle føra til ny uvisse om ivaretaking av kulturminneverdiane, eller dersom rammevilkåra for freding etter kulturminnelova vert vesentleg endra.

Med helsing

Anna Elisa Tryti
fylkesdirektør kultur og idrett

Per Morten Ekerhovd
fylkeskonservator

Brevet er godkjent elektronisk og har derfor inga underskrift.

Kopi til:
Riksantikvaren

BERGEN KOMMUNE

